

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Świat umieliśmy kiedyś na wrywki

Author: Romuald Cudak

Citation style: Cudak Romuald. (2018). Świat umieliśmy kiedyś na wrywki. W: R. Cudak, W. Hajduk-Gawron, A. Madeja (red.), "Na wrywki : 100 cytatów z polskiej poezji i dramatu, które powinien znać także cudzoziemiec" (S. 312-314). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Świat umieliśmy kiedyś na wyrywki

O cytacie

Cytat pochodzi z wiersza bez tytułu [*Świat umieliśmy kiedyś na wyrywki...*] napisanego przez Wisławę Szymborską w 1945 roku i opublikowanego w prasie powojennej. Po śmierci noblistki utwór został wydrukowany w zbiorze *Czarna piosenka* – tomie, który powinien być książką debiutancką Szymborskiej. Podstawą cytatu jest zwrot „umieć (znać) coś na wyrywki”, co znaczy ‘znać, umieć coś na pamięć tak dobrze i w sposób tak pełny, że można odtwarzać tę wiedzę poza kolejnością, poczynając od jakiegokolwiek wybranego fragmentu’. Wykorzystanie utartego, zleksykalizowanego zwrotu językowego do konstrukcji metafory to dość powszechny zabieg w twórczości poetyckiej Szymborskiej, podobny do lingwistycznej METAFORY JĘZYKOWEJ.

Metafora służy w wierszu refleksji o roli i randze doświadczenia wojennego („łupu wojennego”). Świat „sprzed wojny”:

– był tak mały, że się mieścił w uścisku dwu rąk,
tak łatwy, że się dawał opisać uśmiechem,
tak zwykły, jak w modlitwie echo starych prawd.

Podobnie, zdaniem autorki, wygląda „nasz łup wojenny [...] wiedza o świecie”, aczkolwiek zmieniły się podstawowe atrybuty tej charakterystyki:

– jest tak wielki, że się mieści w uścisku dwu rąk,
tak trudny, że się daje opisać uśmiechem,
tak dziwny, jak w modlitwie echo starych prawd.

Użyty zwrot pomaga w budowaniu charakterystycznej dla późniejszej twórczości Szymborskiej wypowiedzi, w której ważną rolę odgrywają paradoks, zadziwienie, ambiwalencja. Cytat potraktowany jako autonomiczny wyimek z wiersza może mówić o naszej wiedzy o świecie, która obecnie mocno się ograniczyła i jest (paradoksalnie!) wyrywkowa, niepełna i niestała.

O autorze i jego twórczości

Zob. **Na chwilę tu jestem i tylko na chwilę*

Warto wiedzieć

- **METAFORA JĘZYKOWA** – w przeciwieństwie do metafory przedmiotowej, która próbuje wskazać specyficzne cechy opisywanego przedmiotu przez porównanie go do innej rzeczy (np. Czatyrdah w sonecie Mickiewicza jest „padyszachem gór”, „masztem krymskiego statku”), metafora językowa jest operacją na znaczeniach słów. Wykorzystuje ona zlek-sykalizowane elementy języka – słowa, frazeologizmy, i na zasadzie zestawienia z innymi słowami (np. przez podobieństwo fonetyczne, czyli paronomazję) bądź przekształcenia ich struktury odświeża znaczenie lub nadaje dotąd nieistniejące. Stanisław Barańczak dowodzi, że w przypadku słowa można to uczynić dzięki przywołaniu zapomnianej etymologii (np. u Mirona Białoszewskiego zestawienie we fraszce wierszowej dwu wyrazów: „natchnienie” i „dech” („tchu”), posiadających ten sam rdzeń etymologiczny „dech” : „tchnąć”) lub stworzeniu przez paronomazję fałszywej etymologii (figura etymologiczna): np. „ach i flet zaczarowany w kartofle”. Natomiast w przypadku związków frazeologicznych rzecz polega zdaniem badacza na: odcięciu elementu struktury („potrzeba / jest matką” zamiast „potrzeba jest matką wynalazków” – Białoszewski), poszerzeniu struktury („zachodzi krzywo w głowę” zamiast „zachodzić w głowę” – Tymoteusz Karpowicz), substytucji elementów w strukturze („wszelkie prawa zastrzelone” zamiast „wszelkie prawa zastrzeżone” – Ryszard Krynicki), przestawieniu elementów („nic co obce nie jest mi ludzkie” zamiast „nic, co ludzkie, nie jest mi obce” – Barańczak), wreszcie połączeniu związków dzięki wspólnemu elementowi („kurczy się w praniu mózgu” – „kurczy się w praniu” i „pranie mózgu” – Krynicki).

W wierszu Szymborskiej słowo „wrywynek (wrywyki)” we fraszce „na wrywyki” znaczy ‘obojętnie w jakiej kolejności, poza kolejnością’, jednakże fraza sugeruje jednocześnie sens „wrywykowo”, czyli ‘w sposób niepełny, cząstkowy’, ‘fragmentarycznie’.

Z opracowań

Zainteresowanie frazeologicznymi zasobami języka zaznacza się bardzo mocno niemal od samych początków poezji Wisławy Szym-

borskiej. W wierszach wczesnych, tuż-powojennych wspólna problematyka wychodzenia z wojny oraz budowania nowego ładu zostaje wypowiedziana na sposób awangardowy, wszelako i tu, w obręb ekspresji osobnych, przedostają się potoczne frazeologizmy. Rozwiązanie to oddala się od haseł i sloganów z tamtych czasów.

Kilka lat później, w czasach stalinizmu, zrytualizowany, niedialogowy język rozmnożył się w licznych poetyckich replikach. Przy pomocy obrzędowych zdań-zaklęć przemawiał do ludu autorytet zbiorowy utożsamiany z mądrością partii. W wierszach Wisławy Szymborskiej z początku lat pięćdziesiątych znajdziemy obowiązkowy repertuar tematów i stosunkowo niewiele nowomowy. Agitacyjne prefabrykaty odświeżane były w tej poezji przez język potoczny, niekiedy zaś zdarzały się gry frazeologiczne. Można by nawet mówić o zjawisku socrealistycznego konceptyzmu. [...]

Poetkę do dziś nie opuszcza pokusa, by rozbijać utrwalone w języku stereotypy myślenia, wypróbować potoczne sądy jako komentarze do zdarzeń życia osobliwych i wybitnie jednostkowych, ze swobodą i swadą żonglować frazeologią, nie respektując zastygnięcia składni oraz ograniczenia zakresu sensów.

Ligęza 1996, 28–29

Bibliografia

- Balbus S., 1996: *Świat ze wszystkich stron świata. O Wisławie Szymborskiej*. Kraków.
Ligęza W., 1996: *Gry frazeologiczne Wisławy Szymborskiej*. „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza”, nr 31.
Ligęza W., 2016: *Wstęp i opracowanie*. W: Szymborska W.: *Wybór poezji*. Wrocław.

Romuald Cudak